

SOBRE “LA PÀTRIA LLATINA” I “LLATINS EN SERVITUD” DE NICOLAU M. RUBIÓ I TUDURÍ

El 19 d'octubre de 2000 vaig defensar a la Universitat Autònoma de Barcelona una tesi doctoral centrada en la figura de Nicolau Maria Rubió i Tudurí que pretenia estudiar aquest conegut arquitecte i paisatgista en el seu vessant de pensador polític, de periodista, de narrador i d'autor dramàtic. El seu objecte era, doncs, mostrar la cara més desconeguda d'aquest jardiner universal, nascut a Maó l'any 1891 i mort a Barcelona l'any 1981.

A més d'estudiar els llibres de viatges i caceres –que jo crec que el convertiren segurament en el primer gran escriptor d'aquest gènere en llengua catalana- em vaig trobar amb el Rubió assagista, autor de diversos llibres que són indispensables per a conèixer la seva manera de pensar. D'aquests, cal destacar-ne especialment dos: “Catalunya i Espanya, Societat Anònima” (Barcelona, 1930), i “*La Patrie latine*” (París, 1945), el darrer dels quals avui presentem en la seva traducció catalana.

Qualsevol que sigui l'opinió que ambdós ens mereixin, cal reconèixer que estem davant dos assaigs que signifiquen un esforç original per a interpretar Catalunya. I això perquè Rubió vol en tot moment situar el debat sobre Catalunya en un context més ample que comporta un replantejament polític i espiritual d'Europa.

Si des d'un punt de vista arquitectònic no és fàcil encasellar l'obra de Rubió, com han destacat estudiosos de l'arquitectura com Josep Bosch i Oriol Bohigas, aviat ens adonarem que no és tampoc gaire senzill definir el seu mediterranisme, tot i que aquest esdevé l'element bàsic del seu entramat cultural. Però n'hem de parlar aquí perquè el mediterranisme és una referència cultural que transcendeix el Noucentisme i, des d'aquest punt de vista, el podem predicar de Rubió, que no és ja un noucentista, encara que aquest moviment el vagi influir en la seva formació.

Parlar, en efecte, de mediterranisme com d'un fenomen exclusivament noucentista és, en realitat, confondre la part amb el tot. No hi ha dubte que el Mediterrani va prefixar un horitzó mític per a un moviment com el noucentista que anava a la recerca d'un seny ordenador que representava el retorn al classicisme grecollatí. Però el mediterranisme

de Rubió –que ell concretarà en el concepte més estricte de “llatinitat”- no és exactament el mediterranisme noucentista, entès com a coartada ambiental i paisatgística d’una estètica clàssica, ni és tampoc la coartada feixistitzant que perseguiren determinats moviments polítics europeus de l’època.

D’altra banda, ha estat Narcís Comadira el qui, desfent el mite, ha definit el mediterranisme del primer quart de segle XX, com un moviment força diversificat que presenta a cada lloc peculiaritats pròpies. En realitat, els mediterranismes formen part de la tradició cultural europea. De fet, el Mediterrani ha estat un mar vers on han girat sempre els ulls els qui, per una o altra raó, han volgut canviar una estètica, emfatitzar unes constants culturals, posar ordre, o fundar imperis de la mena que siguin. No és estrany, doncs, que un moviment com el Noucentisme, que volia transformar la realitat, que volia fer de la cultura a Catalunya una cultura universal i cosmopolita recuperant de la tradició clàssica aquells trets que l’emparentessin genuïnament amb la cultura humanista de Grècia i Roma, i que volia fer-la servir de fonament per a construir un estat modern, acudís al mediterranisme i que aquest li anés com anell al dit.

Però ni el mediterranisme és un fenomen estrictament noucentista (ja que també podríem trobar-ne referències en moviments culturals anteriors), ni tampoc el “descobriment del Mediterrani” que, amb una clara voluntat programàtica de la nova estètica, propugnava Eugeni D’Ors en una glosa de 1906, es correspon exactament amb el mediterranisme de Rubió. Com el d’aquest no s’adapta tampoc al mediterranisme “integral” –aquell que abraça tant la vorera europea com l’africana, per entendre’ns- que defensava l’*Académie Méditerranéenne*, fundada a Niça l’any 1926, que, això no obstant, tanta influència exercí en la figura del nostre personatge.

D’altra banda, el mediterranisme de Rubió no serà, tampoc aquell mediterranisme -sempre confús, inconcret i eteri- que massa vegades s’ha fet servir com a coartada per anteposar a l’avantguarda la normativa clàssica amb objectius (polítics o estètics) clarament conservadors, però sí que serà un mediterranisme que es revestirà amb un indubtable component polític l’objecte del qual no serà, però, la creació d’un nou nacionalisme particular i tancat en ell mateix, sinó, ben al contrari, la superació dels nacionalismes particularistes –els dels estats actuals- amb la idea de cercar i de trobar un marc més ampli capaç d’agrupar en el projecte comú pobles diversos, reunits dins una mena de *commonwealth* mediterrània –o més

aviat llatina- que situés aquests pobles en una posició política envejable dins el marc europeu.

En aquest sentit, doncs, tot i que despul·lat de components feixistes o totalitaris, el mediterranisme de Rubió tenia un component ideològic i polític que obeïa –com d’alguna manera hi obeïa també el “classicisme” d’*Action Française* (i dic això convençut que el propi Rubió em desmentiria de poder-ho fer)- a la voluntat de crear un mite compensatori entre els països meridionals d’Europa.

He dit, però, que el mediterranisme té sovint lectures diverses. I ara no em refereixo tan sols a lectures en clau conservadora o en clau de renovació, sinó també –i més simplement-, a lectures de caràcter geogràfic. Comadira ha observat en aquest sentit que quan el mediterranisme s’associa amb la llum, amb el volum, amb la corporeïtat, amb l’ordre, amb la serenitat, amb l’equilibri, amb Grècia i amb Roma, en definitiva amb el classicisme, ens trobem amb un mediterranisme que no coincideix amb el mediterrani geogràfic; ja que es refereix només al mediterrani cultural del nord. Doncs bé, aquest –i encara més restringit que aquest, ja que el limitarà a l’espai englobat per l’arc llatí que abraça d’Alacant a Sicília- serà el mediterranisme de Rubió, un mediterranisme que no coincidirà, doncs, exactament amb el de *l’Académie Méditerranéenne* francesa, el qual –força més ample- s’estendrà a tot el conjunt de la Mediterrània. Això no obstant, serà el pensament de *l’Académie Méditerranéenne* –l’elaboració teòrica del qual tindrà lloc a meitats dels anys trenta- el que més influència exercirà sobre “*La Patrie Latine*” de Nicolau M. Rubió, obra que –no ho oblidem- escriurà directament en francès i publicarà a París el 1945.

Dic això perquè amb “*La Patrie Latine*” Rubió s’adscriu a un moviment mediterranista que gira entorn d’aquest arc litoral que abraça Catalunya, Occitània i Itàlia, i arriba fins a Sicília, el qual inclou lògicament les illes de Còrsega, Sardenya i les Balears, moviment que també trobem recollit en diversos treballs que es publiquen durant els anys trenta i fins ben entrats els quaranta a la revista *Cahiers du Sud* de Marsella. De fet, els contactes de Nicolau M. Rubió amb l’editorial que la publicava són evidents: El 1936 és aquesta editorial la que li edita un llibre tan interessant com desconegut avui del gran públic titulat “*Le Réveil de l’Afrique*”. I és dos anys després, concretament el mes de febrer de 1938, quan Rubió publica –aquest cop a la revista- un article el títol del qual recull admirablement les seves tres obsessions intel·lectuals: “*La Catalogne, La Méditerranée et l’Afrique*”.

En realitat, ja al començament d'aquest article Rubió destaca el paper mediterrani que jugava Catalunya dins el drama de la guerra civil espanyola. Segons ell,

"El paper que juga Catalunya –no per política ni per raonament, sinó per llei natural- és aquest: reposar l'aire marí a les terres interiors, insuflar l'esperit de la Mediterrània en el vell cos de l'Espanya castellana."

Rubió, doncs, amarat d'aquesta concepció llatina, veu en tot moment la història d'Espanya i d'Europa com una lluita entre dues forces de signe oposat: la que prové de la Mediterrània, que és font de civilització, i la que impulsen els pobles germànics, que és font de barbàrie. En efecte, per a Rubió, l'esperit llatí conforma el món clàssic, amb el qual s'assoleixen en les arts les més altes cotes de la nostra civilització, i això dóna lloc a la idea de proporció, d'equilibri i de mesura, l'origen del bon gust. "El món clàssic –ha dit el comte de Sert- intemporal i immutable, és imatge del mite llatí, és la perfecció. En aquest sentit, la unió dels pobles del Mediterrani –o més concretament, el manteniment de l'arc litoral- esdevé base de la prosperitat i de la florida de la cultura; una cultura que tanmateix haurà de lluitar contra els embats provinents dels pobles bàrbars del nord que sempre, al llarg de la història, han sumit Europa en llargues nits que la giren d'esquena a la llum, és a dir a la llatinitat.

Deixant que el lector interpreti l'assaig de Rubió pel seu compte, vull dir només –ja que en el pròleg del llibre ho explico més extensament- que aquest esdevé una interpretació força original de la història europea vista des de la llatinitat, concepte aquest que defineix com una força espiritual – *Politique-Esprit ou Pneumatopolitique*- que subsisteix al llarg dels segles, i això malgrat que haurà d'enfrontar-se, al final de l'imperi romà, amb la invasió dels bàrbars teutons i, més endavant, amb les forces empobridores i afavoridores dels estats nacionals donant pas al que ell denomina una política del *pre-carré* a França impulsada pels francs, contradictòria amb l'occitana; una política de *bota italiana* a Itàlia, que, en aquest cas i ja ben entrat el segle XIX, amb la unificació, oblidarà el paper que Roma i tota la península havia assumit en el manteniment de la llatinitat; i una política de *pell de brau* a Espanya, fruit dels visigots, contrapunt dels confederats catalanoaragonesos, que culminarà en la persona de l'emperador Carles I, vertadera bèstia negra de Rubió que, segons ell creu, malmetrà tota la

política del seu avi Ferran II, un rei a qui Rubió venera i descriu amb paraules molt pròximes a les que, uns anys més tard, emprará Vicens Vives per a tractar i reivindicar la figura del monarca aragonès. D'aquest escriu les següents paraules:

Quina política els va oferir [als castellans]? L'única que el rei de la Confederació marítima podia concebre: la política extrapeninsular (o suprapeninsular) de la Corona Aragonesa-Catalana-Mallorquina-Valenciana-Siciliana-Sarda. La que Ferran II aprengué del seu oncle el Magnànim a Nàpols, de Pere el Gran a Sicília, de Jaume el Conqueridor a Mallorca i de Ramon Berenguer IV a Provença: la política de la Mar llatina, en poques paraules.

Fa un moment, en parlar de l'esperit llatí que inspira tota "La pàtria llatina", em referia a la cultura llatina, aquella que, segons ens diu Rubió, sempre ha hagut de lluitar al llarg de la història contra els embats provinents dels pobles bàrbars del nord que, un cop rere l'altre, han sumit Europa en llargues nits que l'han girada d'esquena a la llum, és a dir a la llatinitat.

Aquesta darrera afirmació, extreta de "La pàtria llatina" és alhora clau per a entendre el títol de l'altre llibre que avui presentem al lector: "Llatins en servitud", un llibre que conté quatre textos inèdits fins avui (això tret del qui li dóna nom, que, precedit d'una introducció meua, es va publicar a la revista *Els Marges*, nº 68, Desembre, 2000 en la versió original francesa). En aquest, i també en els altres tres textos que l'acompanyen ("Èxode. De París a Soings-en-Sologne i retorn, de l'11 de juny al 3 de juliol de 1949", "Campanya de França, 1944" i "Darrer viatge de Josep Maria Sert de París a Barcelona"), Rubió pren nota d'algunes experiències viscudes durant el París ocupat pels alemanys en forma de diari personal.

No hi ha dubte que per tot aquest sector liberal i europeista d'intel·lectuals en el qual hem de situar Rubió i Tudurí, la guerra civil espanyola significà un gran esquinçament interior. Tots ells – independentment de les circumstàncies personals de cadascú- quedaren en una posició difícil. I Rubió, com tants altres catalans, en veure que el seu món liberal i cosmopolita –aquest món que ell somiava en el marc d'una Espanya federal- desapareixia, s'exilià a París. Fou l'any 1937 quan prengué de manera definitiva la decisió d'abandonar Catalunya, després de considerar que el futur implicava una imminent i inevitable africanització d'Espanya. Però tot i aquest esquinçament a què acabo de fer referència,

Rubió, allunyat d'una Catalunya dirigida per revolucionaris, va mantenir el seu compromís ideològic, com pot observar-se llegint els articles que va publicar als diaris de la Barcelona republicana (i també els publicats a la premsa internacional), la qual cosa demostra –com ha destacat Isidre Molas– una posició de principi, encara que sigui en desacord amb l'evolució de l'ambient dominant a la Catalunya lleial.

Durant els anys de París, ben al costat d'una considerable tasca periodística, que comportarà la publicació de nombrosos articles a *Última Hora* i a *La Humanitat*, de Barcelona, i també a *La Tribune des Nations*, de París, Rubió durà a terme una intensa activitat intel·lectual: farà traduccions del teatre clàssic espanyol al francès (sobretot de Tirso de Molina), escriurà els dietaris de caràcter personal que s'han inclòs a "Llatins en servitud", escriurà també alguns assaig literaris com "De l'Atlàntida i Canigó a l'enyorança verdagueriana" (París 1940), publicarà un manual de caça, "*Chasses et camping dans la brousse africaine*" (París, 1944), escriurà algunes obres de teatre com "*Almenar, ou l'honneur de s'entremettre*" (1941), "La factura" (1941), "La santeta" (1944), (obres que –juntament amb les anteriors, escrites dins els anys trenta y alguna de posterior resten totes inèdites i que penso que s'haurien de publicar en un volum dedicat al teatre de Rubió) i elaborarà el que és segurament el seu assaig més emblemàtic, "*La Patrie Latine*" (1945), a què ja m'he referit.

No ens estranyem, doncs, que Rubió, en veure com les tropes alemanyes ocupaven França, experimentés un sentiment de servitud. De fet, aquest és també el sentiment que expressaren d'altres autors, com Jean Guéhenno, que deixà en el seu diari aquesta anotació datada el 12 de desembre de 1941:

"De fa un any, l'opinió, blana i covarda, es presta a qualsevol cosa. Vichy i Berlín han fet les coses tan bé conjuntament que tot el país sencer té a partir d'ara un sentiment de servitud".

Rubió és a París quan tot això succeeix i experimenta aquest mateix sentiment de què parla Guéhenno. En realitat, tenim poques notícies de la vida de Rubió aquests anys, únicament les notes que ell va deixar escrites en els textos memorialístics que conté el llibre que presentem avui. Són notes en forma de diari personal que s'inicien a finals d'octubre de 1940, i acaben a finals d'agost de 1944, precisament el dia en què el general Léclerc entrava victoriós a París al front de les tropes aliades.

La nit del 9 al 10 de maig de 1940, quan acabaven per França vuit mesos de guerra declarada sense una lluita important, els exèrcits alemanys violaren les fronteres de tres veïns neutrals, Holanda, Bèlgica i Luxemburg, fent cas omís de les defenses frontereres. En poques setmanes, els alemanys consolidaren les seves posicions i iniciaren la penetració a França. A finals de maig, acabada la batalla del Mosa, una gran inquietud va comprendre tot París. Rubió en dóna testimoni en unes notes que expliquen la peripècia que ell, el seu germà Marià, l'esposa d'aquest, Mercè Heras, i la cunyada d'aquest, Margarida Heras, visqueren aquells dies. El text s'intitula *Exode. De Paris à Soings-en Sologne et retour du 11 Juin au 3 Juillet 1940*, i és un dels quatre que es publiquen en aquest volum.

Al llarg del viatge, Rubió explica l'espectacle de la gent que fuig. A Orleans observa una atmosfera de catàstrofe. Les carreteres són plenes de gent miserable, els vehicles s'amunteguen, immobilitzats i sense gasolina. A més, la idea inevitable que un bombardeig pot produir-se en qualsevol moment fa créixer el malestar.

La marxa prossegueix sense interrupció, normalment a peu, per carreteres secundàries de França. La idea dels fugitius és de travessar el Loira seguint una intuïció que sovint no es correspondrà amb la realitat. De fet, no tenen notícies de com avancen els alemanys en la seva ocupació de França. El viatge és, en el text de Rubió, viu i carregat de detalls, i acaba quan, signat l'armistici, França, en paraules de Pétain, havia entrat "*dans la voie de la collaboration*", en definitiva, quan els francesos es trobaven còpresos per aquest sentiment de servitud de què parlava Guéhenno.

"Llatins en Servitud", text que dóna nom al llibre i que es publica en primer lloc, és un conjunt de notes curtes que, com veurà el lector, segurament no tenien la pretensió de ser publicades ni volien tampoc constituir un diari en el sentit més habitual del terme. El mateix ha de dir-se de "Campanya de França, 1944". Tanmateix resulten força interessants - més en el cas del primer, que és, malgrat tot, un text més acabat i arrodonit, encara que molt breu-, perquè, davant la terrible situació que viu la França ocupada pels alemanys -Rubíó passarà tots els anys de guerra sense moure's de París- reflecteixen ja tota aquesta idea de la llatinitat, tots aquests sentiments que Rubió expressarà uns anys més tard a "La pàtria llatina".

Diu, per exemple, un apunt escrit el 1er d'abril de 1941:

Ara, quan la llum material es dilata i s'esplaia, quan les gemmes brillen al sol i l'ocell ardit i clar -com deia el Provençal Bernat de Ventadorn- "alça la veu i emmudeix el seu cant", jo sento més precisa i més neta l'opressió que el germanisme fa caure damunt nostre.

Més aviat m'adono que hi ha una "llum" no material d'aquesta època d'ocupació.

Aquesta d'ara és la mateixa "llum" dels segles VI i VII, quan els germànics "ocuparen" les terres llatines. El verd dels uniformes s'hi correspon molt bé. És certament dins aquest dia verdós, opac i espès, entre aquest gris fosc captat sota els arbres de la Selva Negra que jo embolcallaré demà els meus records del París ocupat.

Per ventura això té la mateixa naturalesa que aquest estrany sentiment que hem pres dels manuals d'història, els quals -com ha observat el meu compatriota el català Eugeni d'Ors- ens mostren una Edat Mitjana privada de Mar, tota terral, fins i tot terrosa.

O quan, a finals de 1942, escriu:

Ens passem amb els porticons tancats, amagant a l'exterior la flama que portem dins de nosaltres mateixos.

Els nostres caps i els nostres cors són encara els nius isolats de resistència que l'onada de la invasió i de l'ocupació no han aconseguit d'arrabassar. Al seu voltant, la marea ascendent del germanisme. A dins, el nostre esperit s'arrauleix, espera, alimenta el seu foc i compta les seves bales.

Cada flama que encenem dins de nosaltres mateixos és una llum que amaguem de la gran claredat llatina.

Si els homes de la policia alemanya poguessin entreobrir els nostres porticons! Passem els nostres llums pels carrers, enmig de les patrulles i davant els ulls de la *Gestapo* -cosa que ultrapassa la temeritat fins i tot dels escrits secrets i de les fulles clandestines. Car aquestes caixes tancades, els nostres caps, que nosaltres fem circular, estan farcides de pamflets i de pasquins insubmissos; estan cobertes d'inscripcions insurrectes, com els urinaris públics.

Estem, doncs, davant un text personal, sense pretensions, que ens resulta, però, força interessant i corprenedor. Com al segle V, com al 1870, els "bàrbars del nord" havien estès un cop més la foscor germànica sobre la llum daurada i llatina de la mediterrània. I Rubió se sent buit, trist i profundament aclaparat. Però aquell 24 d'agost de 1944, sobre la pàtria

llatina, la servitud s'amagava dins l'ombra i renaixia novament l'esperança, com es veu en un text, magnífic des del meu punt de vista, que no em puc estar de llegir:

24 d'agost de 1944

Aquest matí era gris. Era el darrer record de la tardor negrosa de 1940. Ha plogut abans del migdia. Però el canó dels Aliats trona a les portes de París mentre jo "faig la cua per a comprar el pa" sota una pluja batent. Nosaltres tenim el cor com una gemma a la primavera, i l'aigua del cel ens és un dolç ruixat. Un cop a casa, escolto a la radio que tot el món festeja ja l'alliberament de París. Mentrestant, el canó gruny més enllà de la porte d'Orléans i, al Boulevard Pasteur on retorno després de dinar, la fuselleria dispara i provoca un estremiment dels cors entorn de les barricades. Quan torno a Auteuil veig el meu darrer alemany, un motorista que s'escapa esmaperdut mentre espeteguen els dispars. Les Forces Franceses de l'Interior ens criden "amagueu-vos!" Després es fa un silenci molt gran i, de sobte, un canó de Defensa antiaèria es posa a disparar follament contra un cel buit d'avions. Signes màgics preludien dins l'aire un canvi profund de substància. El gris del cel s'ha esvaït i heus ací que retorna un daurat sol de ponent i tota la nostra llum divina. La fruitera de baix m'ha dit que acaba de saber, per telèfon, que la seva neboda ja ha abraçat un soldat de Leclerc a Clamart. Besades immenses emplenen l'espai aquest crepuscle. Són els cops de canó els que fan vibrar les nostres vidrieres i els nostres cors. Ara és de nit. La radio es confon, no troba els mots adients, es tracta però d'un empatollament meravellós que mai no oblidarem: ens conta no sé quina història de gendarmes que ja fumen cigarretes americanes. Heus ací els tancs davant l'ajuntament. I els dispars en els altaveus i en la nit sota les estrelles més belles del mon. "Feu sonar les campanes!" El carrer s'omple d'una gentada "amb ànimes": "les campanes, les campanes!" Amb la meva dona baixem fins a l'església d'Auteuil. Tot s'il·lumina, a dins i a fora, i les campanes mesclen el seu tintineig amb la veu dels canons a Boulogne. La nit és brillant, les foguerades ràpides del foc d'artilleria provenen de darrera le Bois, mentre les paraules llatines del *Magnificat* s'elevan dins la nau i, tot seguit, les de la *Marseillaise*. Un aire de Nadal omple aquesta nit. Sí, també aquest cop Ell ha nascut entre nosaltres. Ell ens porta novament la Llum, i l'Ombra s'enfonsa dins l'Ombra.

El llibre acaba amb un text molt original –“Darrer viatge de Josep Maria Sert de París a Barcelona”-, que escriu Rubió per a explicar el seu viatge de retorn a Espanya després de vuit anys d'exili voluntari a París. El fa en el cadillac del seu amic, el pintor Josep M. Sert, amb el qui l'uneix una gran amistat i tanmateix una gran distància ideològica. Rubió ens descriu el viatge a temps real, però el que realment pretén és mostrar-nos la figura d'aquest gran pintor català que viatja a Barcelona amb la idea de transportar a Vic les darreres pintures que havia fet per la catedral.

Sert és vell i està malalt, de fet morirà pocs mesos després d'aquest viatge, però continua mantenint la seva particular manera de veure les coses. Sobretot manté les seves discrepàncies amb els altres pintors de l'època. Amb Picasso especialment. Escriu Rubió:

Una invectiva a Picasso –entre mos de pernil i de formatge- i ja ens teniu parlant de pintura. Miracle que hàgim tardat tant! (...)En l'anàlisi d'aquest Sert envellit, però combatent i pugnaç, el que més emociona és la seva esplèndida injustícia envers els germans d'Art.

“Picasso està desprenent el dibuix de la forma humana. Això - prossegueix- és una catàstrofe, una pena.” La intel·ligència pictòrica de Sert es posa al servei de la seva mordacitat. “Tot pintor que es separa de l'Home, de l'antropomòrfia davalla del cim. La deshumanització equival a la descivilització de l'Artista. Els déus de l'Art Grec tenien forma humana. Doncs bé, fins i tot els déus retrograden l'Art quan s'allunyen de l'antropomorfisme.”

He parlat fa un moment de divergències ideològiques. Rubió les exposa discretament, com a ell li agradava de fer-ho, i ho fa tot referint-se a l'amistat que Sert havia cultivat amb Pierre Laval, el primer ministre de Petain, i l'home que, un cop acabada la guerra, seria jutjat, condemnat i també ajusticiat pels aliats. Rubió al·ludeix a aquesta qüestió com passant-hi de puntetes:

Tot sopant, tornem sobre el procés de Laval. Sert professa la religió de l'amistat, és amic personal de Laval i s'inquieta per la seva sort. Tot això no té res a veure amb la política. Tanmateix, l'execució d'un amic és, per a Sert, un assassinat. El temps són aspres, hem vist d'altres extradicions subreptícies. “També han acabat amb assassinat” - diu ell.

És una conversa inconvenient per a dormir bé.

En arribar a la Gironda han de travessar el riu amb una barca. El pont es troba ensorrat per les bombes. Un cop el cotxe hi és damunt i el bac avança lentament, Rubió contempla l'artista i el descriu:

Jo miro Sert com si fos un món i un Atlas que se sosté a ell mateix en un esforç sense descans ni mesura. Heus aquí la vida de Sert. Un gemec patètic va i ve d'un costat a l'altre del riu i és tan angoixant que provoca les llàgrimes.

I en entrar a l'Aragó, un cop ens ha recordat que "Els Pals de Sang que neixen de la Mediterrània cobreixen també el cel de l'Aragó", Rubió aprofita per a explicar les seves diferències amb Sert emprant un llenguatge que evoca el que, poc temps abans, havia emprat a "*La patrie latine*".

Alhora que ens allunyem d'Olite, el pintor i jo ens posem a discutir. Sert fa servir els arguments de l'iberisme, jo els de la greco-llatinitat. Heus ací doncs la Cova d'Altamira i els pont d'Empúries i de Tarraco cara a cara. A mi em sembla que l'amor de Sert per l'esperit de la nostra costa mediterrània i catalana pren l'aire d'un "particularisme" dins l'iberisme. Jo, per contra, parlo al meu amic amb les paraules que empraria un fill de la Pàtria Llatina del *Mare nostrum* -aquest Univers del qual Ibèria en forma part, i al si del qual cap mediterrani afirmaria que es tracta simplement d'un "particularisme".

Poques hores després tindrà Barcelona a les envistes i Rubió escriurà que "la nostra mar és allí, ens espera". Sí, el mar, aquest "continent líquid amb contorns solidificats" de què parlava Manuel Audisio i que Rubió va contemplar aquell dia penso que amb la mateixa il·lusió que va contemplar la aquell soldat de què ens parla Xenofont a l'Anàbasi. En aquella ocasió era la Mar Negra, la que havia vist el soldat. En el cas de Rubió, en canvi, era la seva -també la nostra- Mar Mediterrània.

Josep Maria Quintana
Port de Maó, 25 d'octubre de 2006